

CHO'LPONNING "KECHA VA KUNDUZ" ROMANIDA MILLIY XARAKTER

Fayzullayeva Sevara Sayfullayevna

Shahrisabz davlat pedagogika instituti

"Boshlang'ich ta'lim" kafedrası o'qituvchisi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada Cho'lponning "Kecha va kunduz" romanidagi obrazlar xarakteri, ularning dunyoqarashi tadqiq etiladi. Ijtimoiy muhitning qahramonlar ruhiyatiga ularning ichki kechinmalariga ta'siri yuzasidan so'z yuritiladi.

***Kalit so'zlar:** obraz, xarakter, ijtimoiy-psixologik roman, poetik vosita, roman dilogiya.*

Har bir milliy adabiyotning zamirida qahramonlar xarakterining rang-bararangligi; ijobiy va salbiy jihatlari aks ettiriladi. Xarakter badiiy asardagi xususiy belgilari mukammal tasvirlangan va o'zida fe'l-atvor, ichki kechinma, xatti-harakatlarni mujassamlashtirgan muallifning asosiy konsepsiyasini ifodalagan inson obrazi.

XX asr birinchi choragi haqiqiy ma'noda o'zbek adabiyoti uchun taraqqiy etish, izlanish davri bo'ldi. Bu davrda ijod etgan barcha ijodkorlar ijodida adabiyotimiz rivojlanishi, yuksalishi shakl va mazmun jihatidan boyiganini guvohi bo'lamiz. Bu xususiyatlarning barchasi Cho'lpon ijodiga ham xosdir. Cho'lpon o'z ijodiy faoliyatida ham mumtoz adabiyotimiz davomchisi sifatida an'anaga sodiq qolganligini, ham jahon adabiyotiga xos poetik vositalarni o'zbek adabiyotida qo'llaganligini guvohi bo'lamiz. Cho'lponning "Kecha va kunduz" romani esa o'zbek adabiyotida birinchi roman dilogiya sifatida e'lon qilindi. Roman yaratilishida yozuvchining maqsadi milliy ruhni, hayotni badiiy talqin etishni, davr muhitini qahramonlar ruhiyati orqali ko'rsatishdan

iborat edi. Cho‘lponshunos olim Dilmurod Quronov “Kecha va kunduz” romani ustida yaratgan tadqiqotida quyidagi fikrlarni keltirgan edi: “Kecha va kunduz” o‘zbek nasridagi ilk ijtimoiy-psixologik roman sifatida dunyoga kelgan¹.

“Kecha va kunduz” romani xalqimizning og‘ir, qiyinchilik kunlaridan hikoya qiladi. Bu roman qahramonlari ruhiyatida, ularning xarakterida o‘z ifodasini topadi. Romandagi haqiqiy o‘zbek milliy xarakterini aks ettirgan obraz Zebi obrazidir. Zebinisa ismi jismiga monand maftun qiluvchi, o‘ziga rom etuvchi qiz. Zebi Razzoq so‘fidek ziqna, pastkash, o‘zining asl insoniylik mohiyatini unutgan kishining xonadonida tabiat in‘om etgan mo‘jiza kabidir. Roman boshlanishida yozuvchi peyzaj san‘ati orqali bahor tasvirining ifodalashi, tabiatdagi jonlanish, hayot va yashashga bo‘lgan ishtiyoq nafasi qiz ko‘nglidagi hislar bilan uyg‘unlik kasb etadi: “Zebi (Zebinisa)ning qish ichi siqilib, zanglab chiqqan ko‘ngli bahorning iliq hovuri bilan ochila tushgan, endi, ustiga poxol to‘shalgan aravada bo‘lsa ham, allaqaylarga – tola qirlarga chiqib yayrashni tusay boshlagan edi”². Yozuvchi Zebining kechinmalarini, his-tuyg‘ularini, istak-u intilishlarini, qalbining eng chuqur qatlamlaridagi tuyg‘ularini mahorat bilan tasvirlagan. Zebi o‘z istaklarini otasiga aytishda onasidan foydalanadi. Zebiga tabiat yosh-u qarini lol qoldira oladigan go‘zal ovozni in‘om etgan. Ammo u uyidan boshqa joyda kuylash huquqiga ega emas. U shunday otaning qizikim uning qo‘lida har qanday kuchli mayllarni ham parchalamoqqa, ko‘nglining har bir havas va tilagini ko‘ringan joyida bo‘g‘ib tashlamoqqa qodir. Chunki Zebi shunday qilishga o‘rganib qolgan. Zebi erki o‘z qo‘liga bo‘lmagan, o‘z xohish istaklariga qarshi bora oladigan o‘zbek ayoli timsoli.

Romanda asosiy bo‘magan, Zebi obrazi atrofida harakatlanayotgan Salti(Saltanat), Enaxon, uning onasi, kelinbibisi obrazlari xarakterida ham o‘zbek millatiga xos bo‘lgan xarakter jihatlarini ko‘rishimiz mumkin. Shahardan Saltilarni kelishini eshitgan Enaxon mehmonlarni qanday kutib olishni o‘ylab o‘zini qo‘yarga joy topa olmaydi. “Mehmon ko‘rki - dasturxon” deganlaridek Enaxon mehmonlarni

¹ Quronov D. Ruhiy dunyo tahlili. – Toshkent: Xazina, 1995. b-3.

² Cho‘lpon Kecha va kunduz. – Toshkent.: Akademnashr,2016. b-4.

risolagidek kutib olishni xohlaydi. Ammo bu yo'qsul oilaning daromadi arang kun kechirishga yetar edi. Shunday bo'lsa ham bu oila shahardan kelayotgan mehmonlarni yaxshi kutib olish uchun kengashib o'z bisotlaridagi borlarini o'rtaga qo'yadilar: - "O'ylab-o'ylab qo'limdan kelgani shu bo'ldiki, o'limligimga atalgan narsalardan bir ozroq ajratdim. Endi, Ena, sen ham bisotingda boridan bir-ikki narsa ajrat, kelin siz ham bir narsa qo'shing, ertalab bitta- yarimtani bozorga tushiraylik shularni sotib ulbul olib kelsin¹". Taklif barchaga ma'qul tushib rozi bo'ladilar. Cho'lpon o'zbek oilalaridagi bu kabi qadriyatlarni me'yoriga yetkazib tasvirlaganki, bu orqali o'qirman asar qahramonlari xarakteridagi milliy qadriyatlarga hurmat, insoniylik jihatlarini ham tezda ilg'ay oladi. O'lmasjon qizlarni shahardan olib kelganidan bir necha kundan so'ng ham qishloqdan keta olmaydi. Chunki u Zebining ovoziga nafaqat ovoziga balki o'ziga ham oshiq bo'lib qolgan edi. Ziyofatlarning birida u Zebining ovozini eshitish uchun Xolmatlarnikiga keladi:

– Zebinisaning ovozini aytaman Xolmat aka ... - dedi u, o'zi shu so'zni aytganidan keyin negadir bir oz qizara tushib yerga qaradi.

– Chakki emas! –dedi Xolmat. So'ngra so'radi: - Oti Zebinisami?

–Ha, Zebinisaxon!²

O'lmasjonning shu "xon" degan qo'shimchasi zamirida "mening Zebinisam degan ma'no bor edi.

Xulosa qilib aytganda, Cho'lpon har bir obraz xatti-harakatida, so'zida obrazlarning ijtimoiy-psixologik jihatdan tasvirlab berdi. Har bir obraz zamirida kitobxon o'zbek millatiga xos insonlar xarakterinin ilg'ay olishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Qur'onov D. Ruhiy dunyo tahlili. – Toshkent: Xazina, 1995.
2. Qur'onov D. Cho'lpon nasri poetikasi. – Toshkent: "Sharq", 2004.
3. Cho'lpon. Kecha va kunduz. – Toshkent.: Akadernashr,2016.

¹ Cho'lpon Kecha va kunduz. – Toshkent.: Akadernashr,2016. b-33.

² Cho'lpon Kecha va kunduz. – Toshkent.: Akadernashr,2016. b-37.